

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

Романюка Михайла Дмитровича

на дисертаційну роботу

Надраги Василя Івановича

на тему «Соціальні ризики в трудовій сфері», подану на здобуття наукового

ступеня доктора економічних наук за спеціальністю

08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

Актуальність теми дослідження

Трансформаційні зміни, що відбуваються на ринку праці в Україні протягом останніх років, призвели до виникнення негативних тенденцій, пов'язаних з функціонуванням ринку праці, зміною структури зайнятості, повільними темпами адаптації ринку праці до змін економічної кон'юнктури, відсутністю дієвої політики реструктуризації зайнятості. Причому розвиток ринку праці характеризувався відсутністю значних коливань чисельності безробітних, обмеженими масштабами вивільнення робочої сили з економічних причин, що свідчить про неефективність структурних реформ, які відбуваються у сфері зайнятості та економіці країни у цілому.

Проблеми соціальних ризиків особливо актуалізуються за нинішніх умов коли в Україні склалася вкрай складна і напружена ситуація в соціально-економічній і трудовій сфері через економічну кризу, яка викликана передусім анексією Криму та гібридною війною, яку веде Україна з Росією і сепаратистами, підтримуваними нею на Донбасі. Як наслідок 1 млн. 750 тис. вимушено переселених осіб з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей до інших регіонів України створили додаткове навантаження на ринок праці цих регіонів, а чисельність безробітних в Україні зросла до 2 млн. осіб. Відсутність реальних перспектив щодо швидкого врегулювання конфлікту та зруйнована війною виробнича і соціальна інфраструктура в цих областях не дають підстав на швидке

ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України
Вхідн. № 176
Одержано 14.04.16

громадян до місць попередньої роботи та проживання і потребують дієвих заходів щодо їх працевлаштування.

Виникнення соціальних ризиків, пов'язаних із функціонуванням сфери праці, обумовлено, також, загостренням ситуації у соціально-трудої сфері, зокрема, збільшенням обсягів довготривалого безробіття, що викликає загрози поступової декваліфікації незайнятого населення, його маргіналізації. Не менш вагомим чинником посилення соціальних ризиків у сфері праці виступає встановлення неконкурентного рівня заробітної плати, що, відповідно, стимулює відтік робочої сили відповідного рівня кваліфікації за межі трудової активності, неможливість виконання заробітною платою відтворювальної та стимулюючої функцій. Погіршення якості робочої сили значно ускладнює вирішення завдання підвищення рівня її конкурентоспроможності, призводить до консервації застарілої структури зайнятості, превалювання її адаптації до ринкових змін замість дієвої реструктуризації зайнятості, що повинна супроводжувати структурні реформи в економіці.

Зростання соціальних ризиків посилюється несприятливою соціально-економічною ситуацією, її нестабільністю, високими інфляційними процесами, що призводить до погіршення умов для модернізації соціально-трудоїх відносин. Таке становище зумовлює нагальну потребу в підвищенні теоретико-методологічного обґрунтування шляхів удосконалення державної політики мінімізації соціальних ризиків у трудовій сфері. Враховуючи зазначене, а також відсутність глибоких досліджень щодо проблем соціальних ризиків, дисертаційна робота В.І. Надраги є актуальною як в теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження узгоджувалося з тематичною спрямованістю науково-дослідних розробок Інституту демографії та соціальних досліджень ім. В.М. Птухи НАН України, а її результати використані в процесі виконання науково-дослідних тем: «Оцінка впливу модернізації системи соціальної підтримки населення на видатки державного бюджету» (номер державної реєстрації 0112U005373) (автором розроблені методи імітаційного мікромоделювання для

обґрунтування напрямів удосконалення соціальної політики в Україні); «Старіння населення: виклики для економіки та завдання політики» (номер державної реєстрації 0112U00647) (автором розкрито ризики бюджетного забезпечення пенсійної системи); «Методологічні підходи до непрямого оцінювання показників зайнятості та безробіття за результатами вибіркового обстеження населення з питань економічної активності для рівня адміністративно-територіальних одиниць (районів) України» (номер державної реєстрації 0111U008929) (автором висвітлено особливості реалізації соціальних ризиків ринку праці та зайнятості населення).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Рецензована наукова робота є цілісним, завершеним дослідженням. Її структура та зміст є логічно побудованими та обґрунтованими, що дозволило провести комплексний системний аналіз проблематики соціальних ризиків у трудовій сфері, а також сформулювати практичні рекомендації щодо зменшення негативних наслідків їх реалізації.

Достовірність і обґрунтованість сформульованих у дисертації положень, висновків і пропозицій базуються на фаховому використанні загальних і спеціальних методів наукового пізнання й підтверджується їх апробацією у формі наукових розробок автора для органів державної влади та управління, навчальних закладів, його публікаціями у провідних фахових виданнях, доповідями на наукових конференціях. Основні теоретичні здобутки, висновки та рекомендації, відображені в роботі, ґрунтуються на дослідженнях фундаментальних положень сучасної економічної теорії, праць вітчизняних та зарубіжних учених з проблем ризикології, теорії та практики соціально-трудових відносин, основних напрямів державної політики зайнятості та механізмів її реалізації.

Методологічною основою дослідження послуговували діалектичний і системний підходи, відповідно до яких процеси, що характеризують реалізацію соціальних ризиків у ринковій економіці України, проаналізовано у взаємозв'язку та розвитку.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дослідженні, належним чином аргументовані. Вони стали результатом проведеного автором наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження. Положення наукової новизни, що виносяться на захист, сформульовані коректно, належним чином апробовані та висвітлені у наукових публікаціях. До найбільш вагомих, з погляду опонента, наукових результатів дисертаційного дослідження, які характеризуються новизною слід віднести наступні:

- обґрунтовано концепцію державного управлінського впливу на соціальні ризики в трудовій сфері. Це дозволило сформулювати базові принципи політики мінімізації соціальних ризиків, а також відповідні заходи, в основу яких покладено результати їх моніторингу та оцінки (с.350-374);

- розроблено методологічні засади формування та застосування інструментарію комплексного оцінювання соціальних ризиків у трудовій сфері.

Його упровадження передбачає декілька послідовних етапів: кількісну та якісну оцінку соціальних ризиків для цільової сукупності населення; якісну оцінку сприйняття соціальних ризиків цільовою групою населення; кількісну та якісну оцінку зовнішнього середовища реалізації соціальних ризиків; комплексний аналіз та оцінку потенційних наслідків реалізації визначених ризиків для суспільства, соціально-трудової сфери, а також можливостей упровадження окремих напрямів соціальної політики (с. 375-398);

- здійснено теоретико-методологічні підходи до з'ясування сутності та основних класифікаційних ознак соціальних ризиків - міждисциплінарним базисом виступає теорія ймовірності (можливість відхилення отриманого результату від очікуваних його значень) та дихотомія системних ознак категорії «соціальний». У зв'язку з цим позитивної оцінки заслуговує авторська новація щодо визначення соціального ризику у площині наукової категорії - з одного боку він виступає об'єктивною категорією, оскільки в самій реальності завжди присутні елементи, які містять невизначеність, а з іншого, соціальний ризик є категорією суб'єктивною, оскільки ризикована поведінка людини, зазвичай, є суб'єктивною (вона майже повністю залежить від особистого вибору кожного індивіда) (с. 70-73);

- встановлено суттєві причинно-наслідкові зв'язки між демографічними процесами та соціальними ризиками у трудовій сфері на основі поєднання ціннісного та інструментального методів аналізу. Запропонований підхід дає можливість розгляду демографічних чинників соціальних ризиків в якості чітко окресленої сукупності різнорівневих факторів (соціально-демографічні процеси та функціональні характеристики демографічних груп) (с. 208-223);

- побудовано економіко-математичну модель соціальних ризиків безробіття в розрізі професійних груп в основі якої знаходиться припущення, що рівень довготривалого безробіття визначається ймовірністю невдачі у досягненні очікуваного позитивного результату, тобто працевлаштування. Оскільки даний вид соціальних ризиків безпосередньо пов'язаний з невизначеністю, побудова відповідної моделі дозволила автору не лише зняти цю невизначеність, але й провести аналіз особливостей ризику безробіття серед зареєстрованих безробітних за професійними групами на основі визначених випадкових вибірок представників в межах кожної групи (с. 310-331).

Значимість дослідження для науки і практики, впровадження наукових результатів, напрями їх подальшого використання

Сформульовані та обґрунтовані в дисертації Надраги В.І. наукові положення та висновки збагачують економічну науку у частині закладення основ побудови державної стратегії мінімізації соціальних ризиків українського суспільства.

Основні результати дослідження можуть бути використані в діяльності органів законодавчої та виконавчої влади України. Практичне значення одержаних результатів підтверджується їх впровадженням у діяльність: Комітету Верховної Ради України у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників антитерористичної операції та людей з інвалідністю (довідка про впровадження результатів наукового дослідження № 04-35/12-963 від 12.11.2015 р.); Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти (довідка про впровадження результатів наукового дослідження № 04-23/18-1568 від 18.11.2015 р.);

Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (довідка про впровадження результатів наукового дослідження № 7/31-1365 від 18.11.2015р.); Міністерства соціальної політики України (довідка про впровадження результатів наукового дослідження № 17145/0/14-15/7 від 12.11.2015р.); Київського міського центру зайнятості України (довідка про впровадження результатів наукового дослідження № 08-11621 від 12.11. 2015 р.); Луганської обласної служби зайнятості (довідка про впровадження результатів наукового дослідження № 30/13-3036 від 16.1.1. 2015 р.); Національної академії державного управління при Президентові України (довідка про впровадження № 1/15-15-850 від 13.11.2015 р.).

Зазначене засвідчує адекватність висновків та основних положень дисертації реальним соціально-економічним процесам, а також підтверджує їхню достовірність та наукову новизну.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та зауваження щодо оформлення

Метою дисертаційної роботи було визначено формування теоретико-методологічних засад комплексного дослідження соціальних ризиків у трудовій сфері і розробка практичних рекомендацій щодо мінімізації їх негативних наслідків. Досягнення поставленої мети було забезпечено поставкою та розв'язанням таких основних завдань: визначення та узагальнення теоретико-методологічних основ становлення та розвитку наукових концепцій ризику; визначення сутності та змісту категорії соціального ризику, виходячи із загальної теорії ризиків; формування інструментарію дослідження соціальних ризиків у трудовій сфері; розроблення методичних підходів до оцінки соціальних ризиків у трудовій сфері; розкриття демографічних детермінант соціальних ризиків у трудовій сфері; виявлення особливостей прояву соціальних ризиків розвитку ринку праці та зайнятості населення України; побудова економіко-математичної моделі ризиків безробіття за окремими професійними групами та працевлаштування незайнятих осіб не за спеціальністю; обґрунтування концепції управлінського впливу на соціальні ризики

в трудовій сфері.

Метою та завданнями дослідження була обумовлена структура дисертаційної роботи, яка відзначається логічністю та послідовністю.

Основним результатом дисертаційного дослідження Надраги В.І. стало розроблення теоретико-методологічних засад визначення, аналізу та управління соціальними ризиками в трудовій сфері. Окрім того, автором виявлено категоріальні відмінності ризику в інституціональній та класичній і неокласичній школах. Характеристики категорії інституціонального ризику доповнено системою внутрішніх переконань людини, що надає можливості самостійного вибору варіанту поведінкової стратегії індивідом (раніше даний вид ризиків розглядався, здебільшого, у розрізі недосконалості різного роду інституцій). Автором розкрито сутнісні ознаки категорії «ризиків бідності», яку пропонується розглядати в якості самостійного феномену, а не різновиду соціальних ризиків, оскільки вона не відповідає окремим базовим характеристикам соціальних ризиків. Розроблена дисертантом система моніторингу соціальних ризиків включає такі функціональні компоненти: застосування методів візуалізації даних, а саме формування таблиць і графіків, введення текстової інтерпретації результатів моніторингу, забезпечення документування статистичних даних; здійснення перетворення вхідних даних з використанням спеціальних процедур, що забезпечать необхідні трансформації наявних вхідних даних та побудову нових показників; розрахунок значень показників для оцінки соціальних ризиків на основі засобів та алгоритмів статистичного аналізу даних, процедур виявлення закономірностей, методів моделювання та прогнозування.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження соціальних ризиків» висвітлено сутність ризиків, запропоновано визначати ієрархічність загальної структури, в якій виділяється той чи інший вид ризику, що виступає її елементом. Проведено класифікацію окремих видів ризиків за масштабом; за можливістю страхування; за можливістю диверсифікації; за природою виникнення. Поняття соціального ризику безпосередньо пов'язується з проблемою визначення причини небезпек та загроз, які виникають і проявляються в межах соціальної сфери

суспільства; вони є результатом невідповідності дій суб'єкта і об'єкта ризику змінам соціального середовища. В системі соціальних ризиків трудової сфери виділено відповідні підсистеми (формування та розвитку трудового потенціалу; функціонування ринку праці та зайнятості населення; виробничі; соціального партнерства), а також їх види та основні детермінанти.

У *другому розділі* «Оцінка соціальних ризиків у трудовій сфері та інституціональні механізми їх регулювання» обґрунтовано підходи до оцінки соціальних ризиків у трудовій сфері та визначено особливості дії компенсаторних механізмів їх реалізації. Для оцінки соціальних ризиків у трудовій сфері запропоновано методика, на основі застосування факторного аналізу (базою слугують кореляційні зв'язки, які характеризуються значеннями оцінок вихідних факторів соціальних ризиків, включених до програми обстеження). Цікавою і новаторською є вироблена методика оцінки ризиків трудового потенціалу, яка передбачає формування двох блоків показників. Перший блок містить кількісні показники «позитивних факторів», що зменшують соціальні ризики; другий блок складається з «негативних факторів», що чітко корелюють з показниками першого блоку, потім кожний з показників співвідноситься із середнім теоретичним, що відповідає допустимому значенню того чи іншого виду соціального ризику. Для оцінки професійних ризиків застосовано можливість ймовірнісного підходу, оскільки він надає можливість оцінки не лише вірогідності виникнення нещасного випадку, але й пропонує алгоритм визначення сценаріїв розвитку небезпек. Ефективність системи соціального захисту населення запропоновано визначати шляхом аналізу показників її дієздатності у запобіганні чи прогнозуванні настання ризиків, тому необхідно враховувати не лише окремі їх види, але і їх співвідношення, а також питому вагу кожного. Також обґрунтовано положення, згідно з яким система фінансування мінімізації соціальних ризиків повинна базуватися на сталій структурі соціальних видатків, формування якої залежить від бюджетного процесу.

У *третьому розділі* «Демографічні фактори реалізації соціальних ризиків в Україні» доведено, що демографічні показники не лише детермінують бюджетні видатки, які призначаються для зменшення соціальних ризиків, але й

поступово призводять до зміни звичних людських укладів. Наслідки постаріння населення, яке вже набуло глобального характеру, необхідно розглядати не лише в якості проблеми для бюджету країни, але й нового горизонту для зменшення соціальних ризиків - особи пенсійного віку повинні мати можливості для продуктивної праці або інших видів діяльності, що приносить дохід, брати безпосередню участь у визначенні термінів і форм припинення трудової діяльності, а також в освітніх програмах.

Для встановлення джерел актуалізації соціальних ризиків, спричинених негативними тенденціями у встановленні терміну очікуваної тривалості життя, було визначено фактори формування демографічних втрат в результаті передчасної смертності. До найважливіших з них віднесено: розповсюдження інфекційних та паразитарних хвороб, високий рівень вживання алкоголю, поширення паління, надвисокий рівень смертності від зовнішніх причин. На основі результатів проведеного аналізу встановлено негативний вплив зовнішніх міграційних процесів на зменшення трудового потенціалу і що характер протікання демографічних процесів в Україні поставив під загрозу існування і безперервне відтворення головних об'єктів національної безпеки - людини і суспільства.

У *четвертому розділі* «Моделювання соціальних ризиків безробіття» доведено, що категорію безробіття не можна розглядати лише в площині індивідуальних ризиків особи, які зумовлені, насамперед, специфікою та характером організації сучасного суспільного виробництва. В основу економіко-математичної моделі соціальних ризиків безробіття покладено ймовірнісний підхід, який виходить з припущення, що рівень довготривалого безробіття визначається ймовірністю невдачі у досягненні очікуваного позитивного результату, тобто працевлаштування. Оскільки даний вид соціальних ризиків безпосередньо пов'язаний з невизначеністю, побудова відповідної моделі дозволила не лише зняти цю невизначеність, але й провести аналіз особливостей ризику безробіття серед зареєстрованих безробітних за професійними групами на основі визначених випадкових вибірок представників в межах кожної групи.

Узагальнюючи результати побудованої моделі дисертант відзначив, що

найвищий шанс працювати не за спеціальністю мають незайняті чоловіки з повною вищою освітою, які шукають роботу за групою професій середнього чи низького рівня; найнижчий шанс працювати не за спеціальністю мають незайняті жінки з неповною (базовою) вищою або професійно-технічною освітою, які шукають роботу за групою професій високого рівня.

У *п'ятому розділі* «Пріоритети розвитку концептуальних основ управління соціальними ризиками в трудовій сфері» запропоновано удосконалений інструментарій оцінки та моніторингу соціальних ризиків. Автор виходить з того, що управління ризиками - це процес вироблення оптимальної стратегії, спрямованої на досягнення балансу між вирашем внаслідок зменшення ризиків та витратами, що спричинить реалізація цього сценарію (включаючи відмову від будь-яких дій). Серед основних ризиків у трудовій сфері, в якості домінуючого виділено соціальні ризики безробіття. Побудована інтегральна оцінка ризиків забезпечила можливість збалансованого підходу до практики мінімізації різних груп ризиків. Так, на основі порівняння оцінок групи ризиків визначається найбільш загрозливий ризик і всі зусилля зосереджуються на його зниженні до прийняттого рівня, в результаті чого також з'являється можливість оптимізації витрат ресурсів на неістотні соціальні ризики. Доведено, що комплексне оцінювання соціальних ризиків як складової управлінського процесу, має включати: кількісну та якісну оцінку щодо цільової сукупності населення; якісну оцінку сприйняття соціальних ризиків цільовою сукупністю населення; кількісну та якісну оцінку середовища; комплексний аналіз та оцінку потенційних наслідків ризиків.

Зроблені автором за результатами проведеного дослідження висновки вважаємо обґрунтованими і такими, що містять наукову новизну та представляють науковий інтерес.

Підсумовуючи проведений аналіз дисертаційної роботи, необхідно зазначити, що логіка викладення матеріалу та отримана наукова новизна підпорядковані поставленій меті дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих роботах автора

Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані у 53 наукових працях, в яких автору належить 39,82 друк, арк., у тому числі в індивідуальній монографії (обсягом 19,18 друк, арк.), 2 колективних монографіях, 34 статтях у наукових фахових виданнях України (з них одноосібних – 32 і таких, що опубліковані у виданнях, які індексуються у міжнародних каталогах та наукометричних базах – 8).

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам МОН України щодо публікації основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук. Наведені публікації достатньою мірою відображають основний зміст дисертації і одержані особисто автором результати.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Надраги В.І. є логічно побудованим і завершеним дослідженням, яке за своєю структурою, обсягом та оформленням відповідає вимогам МОН України до докторських дисертацій. В дисертації отримано нові, наукові результати, які вирішують важливу науково-прикладну проблему обґрунтування теоретико-методологічних засад визначення, аналізу та управління соціальними ризиками в трудовій сфері.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, необхідно висловити окремі зауваження та дискусійні положення. Зокрема:

1. Розглядаючи теоретичні засади соціальних ризиків (с.56-79), автор окреслює предметну область їх вивчення, яка містить наступні елементи: загальні джерела; причини і закономірності виникнення; взаємозв'язки і взаємний вплив; взаємодію із

зовнішнім середовищем; механізми регулювання. Такий підхід видається дещо спрощеним, оскільки не враховується той факт, що для різних категорій населення характерними є різні типи ризиків (демографічні фактори, військові дії, забруднення навколишнього середовища, безробіття, інфляція тощо). Окрім того знання та дії не можуть бути абсолютно синхронними, тобто розбіжності відносно того, що є ризикованим, наскільки воно ризиковано та що з цим робити є досить істотними і мають враховуватися в політиці мінімізації наслідків соціальних ризиків.

2. Досить дискусійним є авторське трактування так званого «морального ризику», (розділ 1.3) який проявляється в соціально-трудої сфері через прагнення найманого працівника не виконувати контрактні зобов'язання та максимізувати власну корисність, не турбуючись про корисність працедавця і вважаючи його некомпетентним. Такі дії найманого працівника, скоріш за все, призведуть до його звільнення, а не до «створення таких регуляторних механізмів, які нададуть можливості зменшення невизначеності наслідків ризикових дій».

3. Досліджуючи систему інституціонального регулювання соціальних ризиків у трудовій сфері, (розділ 2.3) автор акцентує увагу лише на її бюджетному забезпеченні, значно звужуючи проблематику фінансування ризиків соціальної сфери. На сьогодні беззаперечною є необхідність участі у цих процесах також і приватного капіталу, однак механізми цілеспрямованої взаємодії держави та бізнесу автор залишив поза увагою дослідження.

4. Важливим чинником формування соціальних ризиків виступає макроекономічна ситуація, погіршення якої призводить до наростання диспропорцій економічного розвитку, звуження обсягів платоспроможного попиту населення, поглиблення майнового розшарування населення. Сучасні зміни в соціально-економічній структурі засвічують глибоку трансформацію українського суспільства, виникненням нових класових утворень, зміною статусу раніше існуючих груп, різким погіршенням стану працівників висококваліфікованої розумової і фізичної праці, середні верстви в наслідок зубожіння перемістилися у нижчий клас, надзвичайно зросла поляризація на багатих і бідних. Поряд з цим, на процеси формування та загострення соціальних ризиків суттєво впливають

інституціональні чинники, оскільки недосконалість інституційних реформ значно звужує можливості державної політики щодо мінімізації соціальних ризиків у суспільстві. Наведені чинники актуалізації соціальних ризиків не знайшли належного висвітлення в роботі.

5. Досліджуючи міграційні чинники соціальних ризиків у трудовій сфері (с. 272-285) автор підійшов однобічно зосередившись лише на негативних наслідках закордонної трудової міграції, що зумовлює збільшення розлучень, неповні сім'ї, сирітство дітей, втрату кваліфікованої робочої сили. Разом з цим необхідно було б проаналізувати її вплив, зокрема, на доходи як самих мігрантів, так і на добробут їх сімей; зміни у використанні трудового потенціалу у регіональному розрізі; навантаження на соціальний бюджет регіонів. Це ж стосується і проблеми соціального сирітства. До лав соціальних сиріт належать не тільки діти-сироти, але й діти що мають біологічних батьків, але ті з якихось причин не займаються вихованням дітей і не піклуються про них.

6. Нині особливо вирізняється проблема розміщення в регіонах України значної кількості вимушених переселенців через анексією Російською Федерацією Криму та зовнішньою воєнною агресією Росії на Донбасі.

За даними ООН тут від початку бойових дій із Донецької та Луганської областей виїхало понад 2 мільйони осіб, з яких 1,75 млн. осіб переселилися до інших регіонів України, а понад 0,3 млн. емігрували до РФ. Найбільше внутрішніх переселенців розміщено в Донецькій області – 660 тис., Луганській – 248 тис., Харківській – 240 тис., Запорізькій - 116 тис., Дніпропетровській – 76 тис., Київській – 48 тис., у м. Києві - 123 тис. осіб. Ці проблеми складають як міграційні, так і соціальні ризики і загрози національній безпеці України, але в роботі вони висвітлені недостатньо, хоча і здійснена характеристика зазначених проблем та окреслено соціальні наслідки вимушеної внутрішньої переселенської міграції.

7. Побудована ймовірнісна модель ризиків безробіття у розрізі професійних груп (розділ 4.2) не носить системного характеру, оскільки, як справедливо стверджує і сам автор, соціальні ризики не існують в ідеальному вигляді,

кожен з них тісно пов'язаний з явищами та процесами, що відбуваються в інших сферах. Автору необхідно було б виявити вплив окремих факторів на рівень довготривалого безробіття та розширити перелік досліджуваних змінних у рівнянні лінійної регресії, що значно б підвищило практичну цінність для роботи цієї економіко-математичної моделі.

8. Дисертанту доцільно було б серед рекомендацій щодо зменшення соціальних ризиків через демографічні фактори та поліпшення демографічної ситуації у селах України передбачити заходи по переселенню на ближчі 10-15 років мігрантів у сільську місцевість до регіонів де занепадають та обезлюднюються села і досить високою є частка осіб пенсійного віку та які зазнали найбільших втрат демовідтворювального потенціалу. В даній програмі варто було б передбачити щорічну чисельність переселенців, встановити перспективний контингент переселенців на село, серед яких передбачити і вимушених переселенців з Донбасу та обґрунтувати заходи щодо адаптації цих переселенців і їх закріплення в обезлюднених селах.

9. Досліджуючи основні механізми зменшення негативних наслідків соціальних ризиків у трудовій сфері, (с. 180-208) автор залишив поза увагою вплив цільових соціальних програм, які є дієвим інструментом досягнення певних результатів у соціальній сфері. В структурі кількості державних цільових програм України майже чверть належить соціальним, а це в основному, програми, які стосуються таких сфер, як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист материнства і дитинства, соціальне забезпечення.

10. Запропоновані дисертантом методологічні засади управління соціальними ризиками в трудовій сфері (розділ 5.1.) потребують окремого пояснення у частині можливості їх застосування для зменшення ризиків соціального партнерства.

Загалом ці зауваження носять переважно дискусійний характер, не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку дисертації, тому їх слід розглядати як побажання щодо врахування у подальшій науковій діяльності дисертанта.

Загальний висновок по дисертації

В цілому дисертаційна робота Надраги Василя Івановича на тему: «Соціальні ризики в трудовій сфері» є актуальним, логічно викладеним, завершеним і самостійним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності дозволяють розв'язати важливу науково-прикладну проблему формування теоретико-методологічних засад комплексного дослідження соціальних ризиків у трудовій сфері і розробки практичних рекомендацій щодо мінімізації їх негативних наслідків.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також вагоме практичне значення сформульованих положень і висновків, вважаємо, що дисертація відповідає вимогам пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор Надрага Василь Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри менеджменту і маркетингу
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаника» МОН України

М.Д. Романюк

